

auteur tot zijn herziening komt. Overigens komt ook de lezer die meer geïnteresseerd is in de eeuwenlange spanning tussen gewoonterechten en het romeinsrechtelijke eigendomsbegrip, de negentiende en twintigste-eeuwse conflicten hierover, de erfgooierswet van 1912 en de afloop in de jaren 1970 aan zijn trekken, in de uitgebreide epiloog (347-401).

Het boek is gedetailleerd, maar vrij helder geschreven, al zal het een kwestie van smaak zijn of de voortdurende beeldspraak de aantrekkelijkheid van het boek verhoogt. De talrijke nachtkarsen die uitgaan, sigaren die uit eigen doos komen, en vliegers die opgaan, gaan de lezer – deze althans – tegenstaan. Afgezien van deze stijlbloemen, heeft de auteur een klassieke mediëvistische studie geschreven. Maar zelfs nu hij heeft gekozen voor een meer traditionele benadering dan één die aansluit op het moderne *commons*-debat, had hij een beter boek kunnen schrijven. Met name de contextualisering is onvoldoende. Je kunt de organisatie van de Gooise marken beschrijven, maar om haar – en zeker de veranderingen daarin – te begrijpen, kan de bepalende rol van de sociaaleconomische context niet buiten beschouwing blijven. Maar slechts door een beschrijving op de pagina's 31-46 horen we iets over de bevolkingsaantallen, de bodem en de grond, en de economische activiteiten van de Gooiers, en al helemaal nauwelijks over de veranderingen door de tijd. Jammer, want bijvoorbeeld alle bepalingen over het weiden van koeien, paarden en schapen, zoals beschreven op de bladzijden 168-175, krijgen pas reliëf tegen deze achtergrond. Afgezien van een korte vermelding (44), horen we evenmin iets over de verdeling van grondbezit en over de – deels aan de bezitsverdeling verbonden – gelaagdheid en samenstelling van de Gooise samenleving. Om wat voor soort samenleving gaat het hier?

Dit brengt me op een ander punt: het comparatieve aspect. Door de grote verschillen in sociaaleconomische context, en daardoor in opzet, inrichting en functioneren van de marken, kan een

vergelijking met andere gebieden zeer instructief zijn, juist om de bepalende factoren bloot te leggen. Dat de studie niet volledig comparatief is opgezet, is geen onoverkomelijk probleem, maar dat de vergelijking met elders bijna afwezig is en de weinige gekozen vergelijkingen willekeurig zijn, is jammer. De vergelijking met het Gelderse rivierengebied (111-114) komt redelijk uit de verf, maar de verwijzingen naar, bijvoorbeeld, het Zuid-Franse dorp Counozoul (151), een gebied in Zweden (130), Engeland (137), het Zuidwest-Duitse Württemberg (138), en met Drenthe (136) zijn lukraak gekozen. Systematiek in de vergelijking, of een gedachte over de mate waarin de gevallen werkelijk vergelijkbaar of juist verschillend zijn, ontbreekt. Dit alles, namelijk de afwezigheid van comparatieve analyse, sociaaleconomische context en systematische koppeling aan de nieuwe literatuur, maakt deze studie – ondanks de energie die er duidelijk in is gestoken – minder waardevol dan zij had kunnen zijn.

BAS VAN BAVEL, UNIVERSITEIT UTRECHT

Gietman, Conrad, **Republiek van adel. Eer in de Oost-Nederlandse adelscultuur (1555-1702)** (Adelsgeschiedenis 7; Utrecht: Van Gruting, 2010, 343 blz., ISBN 978 90 7587 950 6); Steensel, Arie van, **Edelen in Zeeland. Macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving** (Dissertatie Leiden 2010, Adelsgeschiedenis 8; Hilversum: Verloren, 2010, 492 blz., ISBN 978 90 8704 185 4).

Deze boekbespreking is het saai academische broertje van een artikel van Roelof van Gelder dat in het boekenkatern van het *NRC-Handelsblad* is gepubliceerd onder de sprekende kop: 'De adel hing lekker de beest uit' (28 januari 2011). De geschiedenis van de middeleeuwse en vroegmoderne adel in de Nederlanden is lange tijd stiefmoederlijk behandeld door historici, maar het afgelopen decennium is de belangstelling voor dit

thema opmerkelijk gegroeid. De twee recentste delen van de reeks Adelsgeschiedenis zijn twee interessante toevoegingen aan de snel groeiende stapel adelspublicaties, omdat zij betrekking hebben op 'marginale edelen'. Historici hebben van oudsher vooral aandacht gehad voor de grootstedelijke samenleving van Holland, Vlaanderen of Brabant, waarbij dan ook lange tijd de klemtoon werd gelegd op de vorming en bloei van de 'burgermaatschappij'. Het boek van Arie van Steensel is echter gericht op het laatmiddeleeuwse Zeeland, dat toen een perifeer en bevolkingsarm gewest was, terwijl Conrad Gietman de blik heeft gericht op de meer agrarische gewesten in het oosten van de Nederlandse Republiek (ruwweg het gebied dat gevormd werd door Gelre, Overijssel en Drenthe).

De gezamenlijke lectuur van beide studies is een aanrader, juist omdat zij twee totaal verschillende invalshoeken hebben uitgewerkt. *Republiek van adel* is een cultureel-antropologische studie die de mentaliteit van edelen in beeld brengt aan de hand van de uitstekend gekozen kapstok van eerbeleving, een concept dat theoretisch gefundeerd wordt met de klassieke beschouwingen ter zake van Julian Pitt-Rivers. Aan de hand van een brede waaier van processtukken, familiegeschiedenissen, persoonlijke briefwisselingen, literaire teksten en grafschriften worden vier thema's uitgelicht. Het eerste hoofdstuk is gewijd aan eerbeleving als een onderdeel van een specifiek adellijk standsbesef, waarin de idee van 'adellijk bloed' en 'adellijke deugden' een centrale plaats innam. De navolgende twee hoofdstukken gaan diepgravend in op het familiale kader van eerbeleving en de betekenis van geweldpleging als een gevestigd onderdeel van de eerbeleving. Het laatste, korte hoofdstuk is gewijd aan het grote belang dat werd gehecht aan de jacht door de edelen in die streken. Het eindresultaat is een opmerkelijk sprekend beeld van de denk- en leefwereld van vroegmoderne edelen, die in de schaduw van de sterk verstedelijkte kustregio nadrukkelijk bleven vasthouden aan het gezag over de lokale

landbouwgemeenschappen als een Godgegeven recht. Gietman is een begenadigd stilist die de lezer van de ene spectaculaire anekdote naar de andere voert, gaande van gravinnen die voor dikke hoer worden uitgescholden tot jonkers die de reputatie van gifmoordenaar meeslepen. *Republiek van adel* is onmiskenbaar een nieuwe historische klassieker, die dan ook terecht is opgenomen in de NRC-lijst van de meest lezenswaardige boeken van 2010.

Als een mentaliteitsgeschiedenis is het werk van Conrad Gietman zeer geslaagd omdat het boek het 'burgerlijke' imago van de zeventiende-eeuwse Republiek zal wijzigen bij het brede publiek, maar de lezer blijft wel geregeld met vragen zitten over de sociale basis van die adelscultuur. De schier eindeloze rij van geweldplegingen waarmee edelen hun eer proberen te verdedigen of te herstellen, wordt bijvoorbeeld in hoge mate verklaard vanuit het overmatige drankgebruik of de explosieve persoonlijkheid van de betrokkenen. De auteur heeft ongetwijfeld gelijk om de opbloei van het humanisme en de Reformatie een grote verklarende kracht voor verandering toe te kennen: religieuze en humanistische opvoedkundige waarden fungeerden meer en meer als richtsnoer voor het adellijk handelen, en na de Reformatie werd de adel meer georganiseerd in ridderlijke genootschappen, wat de sociale controle versterkte. Daarnaast geven de geciteerde bronnen aan dat de drank inderdaad rijkelijk vloeiende en dat sommige edelen door hun tijdgenoten onmiskenbaar psychopathologische trekken werden toegedicht. Desalniettemin blijft het jammer dat er relatief weinig is ingegaan op de vraag in welke mate eerconflicten geworteld waren in de voortdurend veranderende samenstelling van de adel. Zoals al herhaaldelijk is aangetoond, was het niet abnormaal dat per eeuw ongeveer de helft van een adelsgemeenschap verdween door uitsterving en verarming, waarbij 'de adel' als geheel slechts bleef bestaan door de voortdurende instroom van nieuw bloed. In dat verband valt het te betreuren dat er nauwelijks iets bekend is over wat iemand eigenlijk tot een edelman maakte

in deze contreien en dat Gietmans belangrijkste bronnen afkomstig zijn van oude, gevestigde families, eerder dan van aspirant-edelen of adellijke nieuwkomers. Kortom, het valt te hopen dat deze opmerkelijke studie in de toekomst kan worden uitgebreid met een discussie over de mogelijke verbanden tussen eerbeleving en sociale hiërarchiseringsprocessen.

Die materiële en sociale aspecten van adelsgeschiedenis staan dan weer juist centraal bij Arie van Steensel, die een meer klassieke studie over de laatmiddeleeuwse Zeeuwse adel heeft afgeleverd in de lijn van het eerdere onderzoek van Antheun Janse en Henk van Nierop over de Hollandse ridderschap in de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd. Voor drie peilmomenten, namelijk 1431, 1475 en 1535, worden de edelen van dit gewest in kaart gebracht, waarbij telkens aandacht is besteed aan hun inkomsten, huwelijksrelaties, het bekleden van stedelijke of vorstelijke ambten, politieke stellingnames, enzovoorts. Op die manier kan de auteur een antwoord formuleren op de vraag hoe edelen zich staande wisten te houden in een maatschappij die snel veranderde door commercialiserings- en staatsvormingsprocessen. Het eindresultaat is een uitstekende analyse, die vooral verdienstelijk is omdat Arie van Steensel – in tegenstelling tot het onderzoek voor Holland – erin geslaagd is om de lagere adel in kaart te brengen, waar de veranderingen natuurlijk het sterkst voelbaar waren. Zo kan hij aantonen dat na de opname van Zeeland in de Bourgondisch-Habsburgse unie er eigenlijk maar opvallend weinig Zeeuwen waren die erin slaagden om een adellijk statuut te verwerven: de ambachtsheerlijkheden kwamen in de vijftiende en vroege zestiende eeuw vooral in handen van buitenlandse edelen die maar zelden in het graafschap kwamen wonen. Vanuit een internationaal perspectief verdient zijn studie dan weer de aandacht omdat hij aangeeft dat de adel zich ook kon handhaven in een gewest dat een opmerkelijk egalitair erfrecht kende (de ambachtsheerlijkheden

werden verdeeld tussen de zonen, terwijl het Hollandse en Vlaamse leenrecht heerlijkheden intact aan de oudste zoon doorspeelden). Elders in Europa werd de adel doorgaans pas met die uitdaging geconfronteerd na de napoleontische hervormingen. Een kanttekening die misschien wel gemaakt kan worden, is dat in dit lijvige boek soms veel pagina's worden gewijd aan thema's waarvoor de bronnen uit dit gewest nu eenmaal zeer schaars zijn en aan debatten zoals dat van 'de middeleeuwse adelscrisis' – een langlopende discussie of de economische basis van de adel in de dertiende en veertiende eeuw was ondergraven door de opkomst van vorstelijke staten en de opbloei van stedelijke markten –, die niet erg relevant zijn voor een studie die pas rond 1430 aanvat. Of dat de meerlast in pagina's waard is, blijft echter een kwestie van persoonlijke smaak. Het moge duidelijk zijn dat de adelsgeschiedenis van de Nederlanden is verrijkt met twee mooie studies, die zowel vanuit een culturele als vanuit een meer sociaal-politieke en economische invalshoek aangeven hoe cruciaal de notie van lokale machtsuitoefening was voor de definitie van adeldom in het *Ancien Régime*.

FREDERIK BUYLAERT, UNIVERSITEIT GENT

Parthesius, Robert, *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (voc) Shipping Network in Asia 1595-1660* (Dissertatie (oorspronkelijk) Universiteit van Amsterdam 2007, Amsterdam Studies in the Dutch Golden Age; Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, 217 blz., ISBN 978 90 5356 517 9).

In de eerste helft van de zeventiende eeuw heeft de VOC een zeer gedifferentieerde scheepsmacht in Azië opgebouwd. Deze voorzag zowel in een efficiënt verkeer tussen de Republiek en Azië als in de transportbehoefte binnen Azië voor de eigen handel en in de vraag naar militaire middelen. De